

KJAK

Baucis og Filemon – ein søga um grammleika

N-Jón Ellendersen

Oyrarbakki 2013

Flestøll okkara kenna nøvn-
ini Zeus, Apollo, Faust og
Mefistofeles, men fá kenna
søguna um gomlu hjúnini,
Baucis og Filemon, sum verða
ríkiliga vælsignað av Zeus,
tí tey hava hjálpt honum tá
tunglyndið plágaði gudin.

Fleiri kenna helst eisini
týska skaldið Goethe, sum
skrivaði megnarverkið
"Faust" um hvussu Faust
gjørdist matur ríkmaður tá
hann gjørdi sáttmála við
Mefistofeles (hin Ónda). Eis-
ini Goethe fortelur un gomlu
hjúnini, men her verða tey
bæði lýst sum eini vælger-
andi hjún, sum veita mong-
um ferðandi ugga og geva
teimum innivist.

Hjá Goethe snýr frá-
søgnin um Baucis og File-
mon seg eisini um, hvussu
stórkapitalurin týnir hin
lítla mannin; ikki tí tað er
so átrokandi, men tí stór-
kapitalurin, harramaðurin
Faust, kann gera tað. Men
lat okkum byrja við teimum
trimum, Zeusi, Baucis og
Filemon.

Søgan sigur, at einaferð
keddi Zeus seg so illa, at
hann onga gleði fann í teirri
sælu, sum valdaði á Olympos,
at hann hvørki tímdi at eta
ambrosiu ella drekka nektar
ei heldur at leggja oyra til
tónleikin hjá Apollo ella
sangin hjá músunum. Zeus
fór til Hermes, hin mest und-
irhaldandi av gudunum og
saman lótu teir seg í menn-
iskjaham og stigu niður til
jarðar at kanna eftir, hvussu
støðan var hjá mannabørn-
unum. Zeus, sum var verji
hjá teimum ferðandi og gud-
urin fyri gestablídni, hevði
samstundis gjørt av at kanna,
hvussu stóð til við gesta-
blídninum í Frýkiu. Íklæddir
sum tveir ferðamenn fóru
teir hús av húsi, bankaðu
uppá dyrnar, "leitandi eftir
einum stað at hvíla seg" –
locum qiemque petentes.

Næstakærleikin lat seg finna

Men gestablídni funnu teir
einki. Teir bankaðu uppá
í túsund húsum og í tús-
und húsum fingur hurð-
ina frammaná. Bert eini
hús bjóðaðu teimum báð-
um ferðamonnum væl-
komnum, ein lítill sevklodd
smátta, har eini eldri hún,
Baucis og Filemon húsaðust.
Tey bæði høvdu livað eitt

langt og fátæksligt lív, men
altíð verðið eydnurík. Tey
vórðu gift á blaðungum árum
og høvdu á ein slíkan hátt
livað við hvørjum øðrum,
at hvørgin teirra hevði hug
at avliva hin. Hægsta ynski
teirra var, at tey máttu
doyggja saman og í somu
løtu.

Hjúnini tóku væl móti
teimum fremmandu og borð-
reiddu fyri teimum við øllum
tí, tey áttu í goymslum teirra.
Har var kál úr kálgarðinum,
roykt grisatjógv ein skál av
víni. Tá tey høvdu etið, tók
Zeus tey bæði við sær niðan
á ein heyg, hagani tey sóu øll
tey húsini, sum høvdu sýtt
teimum báðum gudunum
innivist, og øll lógu tey undir
í vatni meðan økið uttanum
var broytt til mýrulendi.
Men har smáttan hjá Baucis
og Filemon hevði staðið, lá
eitt tempul við gullkløddum
súlum og marmorgólvi og
trappum og her varð teim-
um boðið at virka, so leingi
tey vóru á lívi. Og tá tíðin var
komin, var ynski teirra upp-
fylt og fóru tey av foldum,
bæði í somu løtu.

Í deyðastundini umbroytt-
ust Baucia og Filemon til tvey
samanvaksin trø, eina eik og
eina lind, og samanvovna
krúnan lyfti seg høgt upp
móti himli. Bygdafólkið var
fult av undran um hetta
stóra undrið og gjørdur tey av
at laga ein garð um eikina og
lindina og ærdu tey sum eitt
halgiminni.

Søgnin um Baucius og
Filemon hevur røtur í fornum
átrúnaði, millum annað frá
Orvid, sum livdi um somu tíð
sum Augustus keisari í Róm.
Óeydnan vildi, at Orvid ikki
sat væl um sátt við keisaran
og tí varð sendur í útlegð tey
seinastu tíggju árinu hann
livdi. Sagt verður, at staðið
Orvid varð sendur til lá við
strendur Svartahavsvins. Í
endurminningum sínum
"Metamorfosis" (Umbroyt-
ingar), fortelur hann um
hina gudrøknu Baucis og
mann hennara, Filemon og
um stóra undrið við eikini og
lindini.

Faust - gudurin á Wall Street

Í "Faust" hjá týska skaldinum
Goethe, hitta vit tey bæði
aftur, men her fáa tey eina
heilt aðra lagnu. Tey, ið hava
lisið Faust vita, at hesin
hevði gjørt ein sáttmála við
Mefistofeles, sum eingin
annar er enn Djevulin sjálv-
ur. Avtalan gongur út uppá,
at fær Mefistofeles sálina

hjá Faust tá hann doyri,
skal Mefistofeles afturfyri
geva honum alt tað, honum
lystir og soleiðis verður
tað. At enda gerst Faust
tó mettur av øllum hesum
levnaði og kastar hann seg
yvir alskyns fyrítakssemi;
hann virkar sum ráðgevi
hjá stórmonnum og endar
sum hin mæti byggiharrin,
sum hevur sett sær fyri at
drena og dyrka eitt risastórt
oyðimarkarlendi, grava veitir
og byggja verjumúrar og
soleiðis at enda, noyða havi
útaftur hagar, tað einaferð
breyt seg inn í landið.

Alt sum Faust fer undir
eydnast honum, eisini sam-
starv hansara við Mefisofeles
við hovið hjá keisaranum.
Samstarvið er so tætt, at
hovfólkið hevur illgruna
um, at teir báðir eru tveir
samansvornir gandakallar.
Og gand duga teir. Undrini,
sum verða gjørd við teirra
hondum eru so máttmikil, at
øll í landinum eru sligin við
undran. At tey væl vistu, at
hetta hevði kravt óteljandi
mannalív og skapt eina
ørgrynnu av vanlagnum,
so fekk botnleysa virðingin
fyri hesum máttmikla íverk-
setaranum og ríkmanninum.
Tað var, sum vóru tey full-
komiliga blindað av stóru
framstigunum og av, at
menniskjan soleiðis kundi
temja náttúruna. Men,
søgdu tey seinni, tey høvdu
jú øll fingið lut í stóra vinn-
inginum. Men veruleikin var
heldur tann, at tey ikki vór
sein at selt Faust seg sjálvi
og sál sína, Faust, sum sjálvur
longu hevði selt sína sál
afturfyri vinning og vald.

Nú varð Faust tilbiðin
sum ein gudur – gudurin
á Wall Street - og sjálvur
keisarin sleikti fyri honum;
helst tí, at tað var har, peng-
arnir vóru og so tað, at tað
var hansara keisaradømi
sum nú gekk á odda sum
hitt mest framkomna landið
yvirhøvur.

Tey syngja sama lag

Men er tað ikki júst hetta,
vit í dag hoyra frá donsk-
um, svenskum, finskum og
enskum forsætismálaráð-
harrum, týska forsetanum og
stóru harrunum í ES og við
føroysku politikarunum sum
hala: vøkstur er alt, uttan
vøkstur støðgar kapital-
streymurin; uttan vøkstur
ongar virðing; uttan vøkstur
ongar høggar sessir, eingin gylt
lógvatøk o.sfr. og kórið hjá
marknaðarevangelistunum

syngur døgkar vísur um
heimsins enda, avtaka vit ikki
allar lógir og reglugerðir, sum
forða fyri einum fullkomiliga
frælsum marknaði.

Men samstundis vita bæði
teir og vit, at stórir partur
av hesum sokallaða vøkstri,
kemur frá "bankapengum",
sum verða pumpaðir út í
samfelaðið og í seinna enda
skapa inflatið og stagna-
tión. Men løtumyndin sýnir
hvussu heimsins kapital-
kongar spyrja spegilin á
vegginum "Spegil, spegil,
hvør verður boðin at sita
við hitt sóra borðið", svarar
spegilin: "Sjálvandi tú,
kongurin!" og tá kongurin er
á veg útaftur, teskar spegilin
"og allir hinir ...eina løtu, tí
áðrenn borðhaldið er komið
í helvt, er maturin rotnaður".
Eisini á Wall Street hava
teir gandaspegilar og júst
kappingin um at fáa tey
mest smikrandi orðini frá
spegilinum var samvirkandi
í, at Wall Street, USA og
allan Vesturheimin varð
leiddur út á eggina av
falska boðskapinum. Høvdu
politikararnir ikki bein-
anvegin pøst óhugnaligar
nøgdir inn í bankarnar – teir
bankar, sum sjálvir vóru
orsøkin til kreppuna og
neyðina – so lá alt í skeljasori
og heimskenda krakkið í Wall
Street, hevði verið ein søga
um trý smá geitarlomb í mun
til tær søgur, sum tá høvdu
verðið skrivaðar við heitum
sum "Jack the Ripper of Wall
Street", "Lehman Brothers
Massacre" og "The Perfect
Storm in Merkeltown".

Gullkálvurin gerst ongantið mettur

Og her byrjar hin stóri sorg-
arleikurin. Ein sorgarleikur
sum byrjar um somu tíð
sum allar tær stóru byggi-
ætlaninar hjá Faust eru
fullførðar og landið er full-
komiliga umbroytt. Nú vildi
tað so við, at ein fremmandur
leggur leiðina framvið,
tí hann hevur hoyrt um
samanvaksna træði – Baucis
og Filemon og er nú komin at
skoða tað stóra undrið, tey
sjálvi hava sagt honum frá.
Men hjá Goethe eru tey bæði
ikki træði sjálv, men bógva
tó handan garðin á heygnum,
saman við nøkrum lindum .
Og alt er, sum Baucis hevur
sagt frá: havið hevur Faust
trongt aftur hagar tað í síni
tíð byrjaði at eta seg inn í
landið, og so langt eygað
røkkur, sæst ovurhonds
fruktagott land við skógum,

fløtum, urtagørðum, býum
og skipum sum koma og fara
í stríðum streymum til tað
risastóru kanalina, Faust
hevur latið gera.

Faust er nú hundrað ára
gamalur og hevur gjørt byggi-
ætlanir og bygd í mansaldrar.
Alt er sambært lógarinnar
krøvum og pening fekk Faust
sum keisarlig gávubrøv. Eitt
ótal av monnum arbeiddi
dagin langan og náttina við,
men, segði Baucis, um náttina
sást stórir eldur og dun og
ljóð, sum ikki var av hesum
heimi og ovurhonds skjótt
gekk tað fyri seg á náttartið.
Men Baucis er óð inn á Faust,
tí hann hevur givið teimum
boð um at flyta. Afturfyri
skulu tey fáa eini ríkmanshús
við stórum urtagarðum,
men Baucis hevur ikki álit á
Faust og endin verður, at tey
bæði nokta at flyta, tí her
hava tey búð alt lívið og her
vilja tey sleppa at doyggja.
Men Faust hevur ongar
ætlanir um at spara teimum
eins lítið og Bakkafrøst
heldur ikki ætlaði at spara
tveimum árnfirðingum, sum
í árávis hava strevast við
at leggja lunnar undir eina
burðardyggja hummaraveiðu,
sum borðreiður við leski-
ligum hummara fyri russiska
forsetanum og øðrum "ken-
dissum" í USA og víða um,
har stásilig borð verða sett
fyri krasnum gómum.

Eingin setir seg upp móti Faust

Men í myrku náttini upp-
hugsar Faust duldar ætlan-
ir. Tað kundi hent, at tatiðar
cip'ar hava hildið ein fyrir-
lestur fyri Faust um loynd-
arfullu krókarnar í tunnils-
labirintunum hjá Mammon.
Hvussu er og ikki, so verður
smáttan hjá Baucis og File-
mon rivin niður. Faust hevur
sett sær fyri, at so skal vera
og eingin skal seta seg upp
ímóti honum og er hetta
helst einasta orsøkin fyri, at
Fast ger sum hann ger. Og tó,
kanska vaknar grammleikin
eftir "einum sindri afturat
... eitt lítið sindur". Kanska
onkur annar ferð við smátt-
uni. Í øllum føri, so vil Faust
ikki finna seg í, at tveir
oldingar vága sær at seta
seg upp ímóti vilja hansara,
honum, Faust, sum er vorðin
eitt stórmenni og hevur stórt
vald. Faust er eisini um at
gerast ørur í høvðinum av
at hoyra klokkuna ringja í
lítla kapellinum, tey hava
byggt sær. Men Faust minnir
ikki sørt um Pilatus, tá hann

vaskar sær um hendurnar
við orðunum, at hann er
óskur í lívinum hjá Jesusi,
tað vil siga, at Jesus verður
krossfestur. Faust krevur, at
Mefistofeles skal taka sær
av teimu gomlu og tá tey ikki
vilja fara við góðum, verður
tað við illum og Mefistofeles
setur eld á smáttuna, meðan
Baucis og Filemon eru inni og
bæði verða brend til deyðis.

Faust kundi fyri tað
verið ein royndur politikari
anno 2013, tí alt er har:
Fráskrivningin av ábyrgdini
og kravið um, at onkur annar
skal taka um endan, tí Faust
er jú reinur.

Fleiri hava sammett
gerðina hjá Faust við tað,
sum verksmiðjuánararnir
og harramenninir framdu
móti arbeiðandi fjøldini í
Onglandi og tað devulsettu
ídnaðarkollveltingina, sum
fór sum eitt ódjór um alla
Evropu í 18. og 19. øld. Júst
sum Faust, sum við sínum
valdi og ríkidømi og í 2013
er sama gerð ein mynd
av tí, Bakkafrøst fremur í
Árnafirði og stórkapitalurin
í Norðurlondum fremur dag
um dag.

